t. LXXIV • nr 6/2021 (876) • DOI 10.33226/0137-5490.2021.6.2

Dr hab. Tomasz Szanciło, prof. EWSPA

Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji w Warszawie
ORCID: 0000-0001-6015-6769
e-mail: tszancilo@ewspa.edu.pl

Środki z art. 226² § 2 k.p.c. związane z nadużyciem przez stronę prawa procesowego

Sanctions from art. 226² § 2 of the Code of Civil Procedure related to the abuse of procedural law by a part

Streszczenie

Jednym z podstawowych założeń nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r. jest przeciwdziałanie nadużywaniu przez strony prawa procesowego, a więc czynieniu z uprawnień przewidzianych w przepisach użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono (art. 4[1] k.p.c.). Ustawodawca znacznie rozszerzył zakres przedmiotowy sankcji, które mogą być stosowane przez sąd w przypadku nadużycia przez stronę prawa procesowego. Ustawodawca słusznie uznał, że nielojalne i niesumienne zachowanie strony, szczególnie mające wpływ na niezasadne przedłużenie postępowania, powinno zostać inkryminowane w znacznie szerszym zakresie niż dotychczas. Chociaż wprowadzenie nowych środków procesowych zmierzających do realizacji zasad lojalności w postępowaniu cywilnym należy ocenić pozytywnie, to ich konstrukcja budzi poważne wątpliwości z punktu widzenia teoretycznego i praktycznego. Celem artykułu jest przedstawienie praktycznych aspektów zastosowania środków przewidzianych w art. 226[2] § 2 k.p.c.

Słowa kluczowe: nadużycie, prawo procesowe, grzywna, koszty procesu, odsetki

JEL: K40

Abstract

One of the basic assumptions of the amendment to the Code of Civil Procedure from 4.07.2019 is to counteract the parties' abuse of procedural law, so making the rights provided for in the provisions of use incompatible with the purpose for which they were established (Article 4[1] of the Code of Civil Procedure). The legislator significantly expanded the scope of the sanctions, which can be applied by the court in the event of abuse of procedural law by a party. The legislator rightly considered that disloyal and dishonest behavior of a party, especially those affecting the unjustified extension of proceedings, should be incriminated in a much broader scope than before. Although the introduction of new trial measures aimed at implementing the principles of loyalty in civil proceedings should be assessed positively, their structure raises serious doubts from the theoretical and practical point of view. The aim of the article is to present the practical aspects of applying the measures provided for in Art. 226[2] § 2 of the Code of Civil Procedure.

Keywords: abuse, procedural law, fine, trial costs, interest

Wstęp

Jednym z podstawowych założeń nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 4.07.2019 r.[1] jest przeciwdziałanie nadużywaniu przez strony prawa procesowego, a więc czynieniu z uprawnień przewidzianych w przepisach użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono (art. 4[1] k.p.c.). Na tle tego zagadnienia pojawiły się opracowania omawiające ogólnie problematykę nadużycia prawa procesowego (zob. np.: Jakubecki, 2019, s. 181 i n.; Gudowski, 2019, s. 26 i n.; Gapska, 2019, s. 813 i n.; Weitz, 2020, s. 7 i n.; Błaszczak, 2020, s. 34 i n.; Feliga, 2019, s. 28 i n.; wcześniej np.: Cytowski, 2005, s. 5 i n.; Plebanek, 2012; Błaszczak, 2018). Celem niniejszego opracowania jest natomiast przedstawienie praktycznych aspektów zastosowania środków przewidzianych w art. 226[2] § 2 k.p.c., stanowiących *de facto* procesowe sankcje z uwagi na nadużycie przez stronę prawa procesowego. Pozwoli to na ustalenie pozytywnych i negatywnych aspektów wprowadzenia wspomnianych środków.

Ogólne przesłanki zastosowania sankcji z art. 226^2 § 2 k.p.c.

Jednym z przepisów regulujących nadużycie przez stronę prawa procesowego jest art. 226^2 k.p.c. W jego pierwszym i drugim paragrafie określono przesłanki zastosowania sankcji. Są to sankcje typowo procesowe. Podstawą ich zastosowania są wyłącznie przepisy prawa procesowego, chociaż jedna z nich ma wpływ na treść zobowiązania o charakterze materialnoprawnym.

Przesłankami zastosowania omawianych sankcji są:

1) nadużycie przez stronę prawa procesowego;

2) pouczenie strony o możliwości zastosowania wobec niej określonych sankcji;

3) wniosek strony przeciwnej w wypadku niektórych sankcji;

4) potrzeba zastosowania sankcji;

5) dodatkowe przesłanki w wypadku niektórych sankcji.

Jeżeli chodzi o pierwszą przesłankę, to oceny tego, czy zachowanie strony stanowi nadużycie prawa procesowego, sąd dokonuje w realiach sprawy. Ponieważ celem niniejszego opracowania nie jest omówienie pojęcia „nadużycie prawa procesowego", należy jedynie wskazać, że przez to pojęcie należy rozumieć skorzystanie przez stronę lub innego uczestnika postępowania cywilnego z uprawnienia w innym celu niż uzyskanie ochrony praw podmiotowych, a więc w sposób obiektywnie sprzeczny z przepisami procesowymi, z wynikającym z nich (jak i z przepisów Konstytucji RP) obowiązkiem zachowania uczciwości procesowej oraz innymi zasadami współżycia społecznego. Przez użycie (skorzystanie z) postępowania należy przy tym rozumieć wszelkie zachowania, tak czynności procesowe, jak i działania oraz zaniechania wpływające na bieg lub wynik procesu (Plebanek, 2012, s. 67). Innymi słowy, przyjęcie przez sąd, że skorzystanie przez stronę z uprawnienia procesowego stanowi nadużycie praw procesowych, może nastąpić tylko na podstawie dogłębnej oceny okoliczności sprawy, w pełni uzasadniającej ustalenie, że działanie strony było podyktowane nierzetelnym celem, a w szczególności zamiarem utrudnienia lub przedłużenia postępowania, czego można dokonać przez porównanie celu uprawnienia procesowego ze znaczeniem wykorzystania go w konkretny sposób[2].

Sąd powinien ustalić w uzasadnieniu orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, jakie konkretne zachowanie strony wyczerpywało znamiona nadużycia prawa procesowego (w rozumieniu art. 4^1 k.p.c.), czego wyrazem powinno być rozstrzygnięcie zawarte w sentencji tego orzeczenia. Sankcja nie może zatem odnosić się do jakiegoś abstrakcyjnego zachowania strony. Co prawda w art. 226^2 § 1 k.p.c. użyto sformułowania, że zachowanie musi „wskazywać" na nadużycie tego prawa, jednak sąd musi ocenić, że faktycznie taki stan rzeczy zaistniał. Nałożenia sankcji nie może uzasadniać jedynie przypuszczenie, że zachowanie strony może wypełniać znamiona nadużycia prawa procesowego. Jest to istotne, gdyż sankcja powinna zostać skorelowana z naruszeniem. Sankcja musi być więc pochodną zachowania strony. Dopiero zatem konkretne zachowanie strony umożliwia zastosowanie określonych środków, przy czym to zachowanie powinno być zawinione (zob. szerzej Weitz, 2020, s. 34; odmiennie Jakubecki, 2019, s. 192). W praktyce stroną nadużywającą prawa procesowego jest przede wszystkim pozwany, albowiem celem takiego działania jest zwykle przedłużenie postępowania, a więc odwleczenie momentu jego merytorycznego zakończenia. Powód rzadko kiedy jest zainteresowany zaistnieniem takiego stanu rzeczy, aczkolwiek nie można wykluczyć nadużycia prawa procesowego również po jego stronie — zwykle jest to jednak efektem jego niezadowolenia z powodu określonych decyzji procesowych sądu lub przewodniczącego, co może skutkować składaniem wniosków o wyłączenie sędziego, zażaleń na postanowienia sądu itp. Takie zachowanie może być również penalizowane, ale motywacja zachowania strony powinna mieć wpływ na zastosowanie sankcji.

Jeżeli dojdzie do nadużycia prawa procesowego, sąd poucza o możliwości zastosowania środków enumeratywnie wymienionych w art. 226^2 § 2 k.p.c. Pouczenie powinno zatem obejmować wszystkie sankcje, a więc zarówno te, które sąd może zastosować z urzędu, jak i te, do których niezbędny jest wniosek strony przeciwnej. Chociaż ustawodawca posłużył się pojęciem „sąd", to nie ma podstaw do podjęcia decyzji procesowej przez ten organ, co wymagałoby wydania postanowienia. O ile to sąd stosuje sankcje procesowe, wydając stosowne orzeczenie, o tyle np. tzw. policja sesyjna jest domeną przewodniczącego składu orzekającego, który może podejmować czynności wymienione np. w art. 48 ust. 1 ustawy z 27.07.2001 r. — Prawo o ustroju sądów powszechnych[3]. Tak więc dopiero zastosowanie określonych środków procesowych (sankcji) należy do sądu i wymaga postanowienia. Pouczenie strony o możliwości zastosowania wobec niej środków za nadużycie prawa procesowego nie mieści się w zakresie tego pojęcia, a więc powinien go dokonać przewodniczący. Nie ma przy tym swobody, albowiem takie zachowanie strony obliguje przewodniczącego do pouczenia strony w trybie art. 226^2 § 1 k.p.c. Pouczenie jest obligatoryjne, co oznacza, że niepouczenie strony o możliwości zastosowania wobec niej środków, o których mowa w kolejnym paragrafie tego artykułu, oznacza niemożność ich zastosowania (odmiennie, jak się wydaje, Górowski, 2019, Nb 3). Jeżeli zatem sąd zastosuje sankcję, ale przewodniczący uprzednio nie pouczy o tym, sąd odwoławczy powinien uchylić tę sankcję bez rozważenia, czy jej zastosowanie miało faktycznie oparcie w realiach sprawy. Nie jest przy tym skuteczne uprzednie, ogólne pouczenie o tym, że w przypadku nadużycia prawa procesowego mogą zostać zastosowane określone sankcje (takie pouczenie mogłoby mieć miejsce np. wraz z pouczeniami, o których mowa w art. 205^2 § 1 i 2 oraz art. 458^4 § 1 k.p.c.). Pouczenie musi stanowić reakcję na zachowanie strony. Oczywiście, nic nie stoi na przeszkodzie, aby strona została pouczona „na przyszłość", niemniej nie wywoła to skutku w postaci nałożenia sankcji, jeżeli pouczenie nie zostanie powtórzone po nadużyciu przez stronę prawa procesowego.

Z treści art. 226^2 § 1 k.p.c. wynika, że nawet jednorazowe zachowanie strony mające cechy nadużycia prawa procesowego obliguje przewodniczącego do stosownego pouczenia strony. Nie musi przy tym dojść do powtórzenia inkrymino-

wanego zachowania, tzn. że uprzedzenie nie musi polegać na tym, że sąd nałoży sankcję, jeżeli strona ponownie zachowa się w określony sposób. Może to mieć natomiast wpływ na zastosowanie sankcji, albowiem skoro ma ona charakter fakultatywny, to w każdej sytuacji wydanie pozytywnego orzeczenia w tym przedmiocie stanowi przejaw dyskrecjonalnej władzy sądu, która podlega kontroli przy zastosowaniu właściwego środka zaskarżenia. Można przyjąć, że inaczej sąd powinien ocenić jednorazowe zachowanie strony spełniające znamiona nadużycia prawa procesowego, a inaczej, gdy to zachowanie powtarza się. Powinno to mieć wpływ zarówno na samą decyzję co do zastosowania sankcji, jak i na jej wymiar.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że przepisy nie dają wprost odpowiedzi na pytanie, jak sąd powinien postąpić, gdy strona będzie ponawiała takie same zachowania stanowiące przejaw nadużycia prawa procesowego (np. będzie ponawiać niedopuszczalne wnioski o wyłączenie sędziego — art. 53^1 § 1 k.p.c.), albo gdy nadużycie prawa procesowego będzie wynikiem różnych przejawów zachowania strony. Chodzi w szczególności o to, czy jeżeli strona zostanie pouczona w wyniku określonego zachowania, że może zostać zastosowana wobec niej sankcja związana z nadużyciem prawa procesowego, to niezbędne jest kolejne pouczenie, jeżeli strona nadużyje prawa procesowego w ten sam lub w inny sposób. Pewną wskazówkę daje tu użycie na początku art. 226^2 § 1 k.p.c. słowa „ilekroć", co sugerowałoby, że w odniesieniu do każdego przejawu nadużycia prawa procesowego powinno dojść do pouczenia wskazanego w tym przepisie. Istotą przepisu jest jednak pouczenie strony o tym, że określone zachowanie, które spełnia znamiona nadużycia prawa procesowego, może wywołać skutek w postaci sankcji procesowej. Wystarczające będzie zatem jednokrotne pouczenie strony o naruszeniu konkretnego rodzaju, ale jeżeli zachowanie strony będzie polegało na innym przejawie nadużycia prawa procesowego, sąd powinien pouczyć stronę, że także tego rodzaju zachowanie może skutkować zastosowaniem sankcji z art. 226^2 § 2 k.p.c.

Kolejną kwestią jest pouczenie strony, która jest reprezentowana przez zawodowego pełnomocnika. Zasadą wynikającą z przepisów kodeksu postępowania cywilnego jest pouczanie strony, która nie jest reprezentowana przez takiego pełnomocnika. W tym przypadku mamy jednak do czynienia z sytuacją, w której w stosunku do strony może zostać zastosowana wyjątkowa sankcja. Co więcej, pouczenie ma na celu również zapobieżenie kolejnym obstrukcjom procesowym, co ma znaczenie, skoro zastosowanie sankcji ma charakter fakultatywny. W związku z tym zasadne jest przyjęcie, że niezależnie, czy strona działa w sprawie cywilnej osobiście, czy reprezentuje ją pełnomocnik, również zawodowy, strona powinna zostać pouczona w trybie art. 226^2 § 1 k.p.c. (zob. też Jakubecki, 2019, s. 190–191).

W odniesieniu do niektórych sankcji niezbędny jest wniosek strony o ich zastosowanie. Może to dotyczyć przyznania podwyższonych kosztów procesu lub podwyższenia stopy odsetek od kwoty zasądzonej na rzecz strony. Natomiast w odniesieniu do skazania strony nadużywającej prawa procesowego na grzywnę i włożenia na nią obowiązku zwrotu kosztów w części większej, niż wskazywałby wynik sprawy, sąd może działać z urzędu. Nie ma przeszkód, aby strona przeciwna złożyła wniosek o zastosowanie sankcji wskazanych w art. 226^2 § 2 pkt 1 i 2 k.p.c., a więc które sąd jest uprawniony zastosować z urzędu. Jeżeli strona nie złoży wniosku, sąd nie musi w orzeczeniu kończącym orzec w tym przedmiocie, nawet jeżeli okoliczności sprawy wskazują na możliwość zastosowania sankcji. Niemniej jeżeli w toku sprawy dojdzie do pouczenia strony o możliwości zastosowania wobec niej sankcji, sąd powinien w uzasadnieniu dać wyraz temu, z jakich przyczyn nie zastosował sankcji stosowanej z urzędu. W takiej sytuacji w odniesieniu do grzywny (a w zasadzie jej nienałożenia) nikomu nie będzie przysługiwał środek zaskarżenia (o czym będzie mowa poniżej). Inaczej jest w wypadku nieobciążenia strony wyższymi kosztami procesu, albowiem jak przyjmuje się w orzecznictwie, sąd nie musi oddalać wniosku o zasądzenie kosztów procesu w części[4]. Takie rozstrzygnięcie może zostać objęte środkiem zaskarżenia co do meritum (tj. apelacją lub skargą kasacyjną), albo — jeżeli strona nie skarży wyroku co do meritum — zażaleniem (art. 394 § 1 pkt 6, art. 394^2 § 1^1 pkt 3 k.p.c.).

W przepisie nie sprecyzowano, w którym momencie może zostać złożony omawiany wniosek i czy sąd — rozstrzygając o nim negatywnie — powinien dać temu wyraz w orzeczeniu. Teoretycznie nie ma formalnych przeszkód, aby wniosek został złożony już w pozwie, przy czym powstaje pytanie, co sąd powinien uczynić w sytuacji, gdy wydaje nakaz zapłaty. Zgodnie z art. 226^2 § 2 k.p.c. o zastosowaniu sankcji sąd orzeka w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie. Jeżeli pozwany nie zaskarży nakazu zapłaty środkiem co do meritum (sprzeciw lub zarzuty od nakazu zapłaty), to nakaz zapłaty jest orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie. Z jednej strony w tym orzeczeniu sąd nie może oddalić powództwa w żadnej części, z drugiej — z uwagi na tryb postępowania w przedmiocie wydania nakazu zapłaty — nie zachodzi sytuacja, w której strona przeciwna nadużywałaby prawa procesowego, albowiem nawet jeżeli będzie toczyć się postępowanie związane z odrzuceniem środka zaskarżenia od nakazu zapłaty (i na tym etapie dojdzie do nadużycia prawa procesowego), sąd nie ma podstaw uzupełnienia tego nakazu. W związku z tym należy przyjąć, że jeżeli powód już w pozwie złoży wniosek o zastosowanie sankcji z art. 226^2 § 2 k.p.c., to aktualizuje się on dopiero, jeżeli sąd wyda wyrok w wyniku postępowania, w którym będzie uczestniczył pozwany. Brak jest więc podstaw do wydania rozstrzygnięcia w tym przedmiocie również w wypadku wydania przez sąd wyroku zaocznego. Jeżeli wniosek zostanie złożony po doręczeniu pozwanemu odpisu pozwu, sąd powinien w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie orzec o zasadności tego wniosku, a więc uwzględnić go w całości albo uwzględnić go w części i w części oddalić, albo oddalić w całości. Strona lub strony (w zależności od sankcji i rozstrzygnięcia) mają możliwość zaskarżenia takiego rozstrzygnięcia.

Możliwa jest również sytuacja, w której strona złoży wniosek o sankcje zarówno te stosowane przez sąd z urzędu, jak i te stosowane jedynie na wniosek. W takim przypadku sąd

powinien wydać rozstrzygnięcie co do wszystkich elementów objętych wnioskiem. Możliwe jest kumulatywne zastosowanie sankcji.

Ostatnia przesłanka wynika z fakultatywnego charakteru omawianych sankcji. Sąd powinien zatem każdorazowo rozważyć, czy potrzebne i zasadne jest zastosowanie określonej sankcji. Należy pamiętać, że środki wskazane w art. 226^2 § 2 k.p.c. mają charakter represyjny, a więc ich celem jest właściwa odpłata stronie za jej niewłaściwe i niesumienne zachowanie w toku postępowania. Nie ma przeszkód, aby sąd zastosował więcej niż jedną sankcję. Na zakres zastosowanej sankcji (np. wysokość grzywny, rozliczenie kosztów procesu) powinny mieć wpływ okoliczności sprawy, a w szczególności, czego dotyczyło nadużycie prawa procesowego i jaki był jego realny (negatywny) efekt dla toczącego się postępowania. Należy mieć tu na względzie przede wszystkim, czy w wyniku zachowania strony doszło do niezasadnego przedłużenia postępowania, a więc niemożności zakończenia sprawy w czasie, w którym sprawa zostałaby zakończona, gdyby strona nie nadużyła prawa procesowego. Sąd powinien mieć również na uwadze cel zachowania strony. W praktyce nadużycie prawa procesowego ma — w zamierzeniu strony — prowadzić do przedłużenia postępowania, a więc zwykle będzie przypisane pozwanemu.

Dodatkowo muszą zostać spełnione przesłanki w odniesieniu do poszczególnych sankcji, które zostaną wskazane poniżej.

Sankcje stosowane przez sąd z urzędu

Grzywna

W art. 226^2 § 2 pkt 1 i 2 k.p.c. zostały wskazane dwa rodzaje sankcji, które sąd może zastosować z urzędu, a więc bez wniosku strony przeciwnej. Pierwszą jest grzywna, na którą może zostać skazana strona nadużywająca prawa procesowego. Ogólne kwestie dotyczące środków przymusu w postępowaniu cywilnym, w tym grzywny, zostały uregulowane w art. 163 k.p.c. Chociaż słusznie wskazuje się, że przepis ten nie ma zastosowania do kar porządkowych przewidzianych w odrębnych przepisach, tj. art. 49 i 50 u.s.p. (zob. np. Sorysz, Kaczyński, 2019, art. 163, Nb 1; Markiewicz, 2019, s. 615), to jego pierwszy paragraf, określający maksymalną wysokość grzywny, jeżeli kodeks przewiduje grzywnę bez jej wysokości, należy stosować również do grzywny przewidzianej w art. 226^2 § 2 pkt 1 k.p.c. Trzeba bowiem podkreślić, że ten przepis zawiera odrębną od przepisów szczególnych regulację grzywny za nadużycie prawa procesowego, a więc w zakresie jej wysokości ma zastosowanie art. 163 § 1 k.p.c. W związku z tym sąd może skazać stronę nadużywającą prawa procesowego na grzywnę w wysokości nieprzekraczającej 3 tys. zł, bez odwoływania się do przepisu szczególnego. Nie można skazać na grzywnę w tym trybie w toku sprawy, ale dopiero w orzeczeniu kończącym (a więc tylko jeden raz w danej instancji), także wówczas, gdy w toku sprawy sąd zastosował grzywnę na podstawie przepisu szczególnego. Nie jest to środek przymusu (w celu przymuszenia strony lub innego uczestnika postępowania do określonego zachowania się), ale sankcja, która ma na celu penalizację zaistniałego zachowania. Niemniej, ponieważ wierzycielem jest tu Skarb Państwa, egzekucja odbywa się w trybie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 29.07.2016 r. w sprawie sposobu prowadzenia egzekucji grzywien i kar pieniężnych orzeczonych w postępowaniu cywilnym, a także kosztów sądowych w sprawach cywilnych, przysługujących Skarbowi Państwa[5]. Polecenie wszczęcia egzekucji wydaje prezes właściwego sądu, chyba że powierzy wykonywanie tej czynności wiceprezesowi sądu[6].

Nasuwa się w tym miejscu pytanie, czy w trybie art. 226^2 § 2 pkt 1 k.p.c. na grzywnę może zostać skazana wyłącznie strona, czy również jej pełnomocnik procesowy, a jeżeli tylko strona — czy odpowiada ona jedynie za swoje zachowania, czy również za jej pełnomocnika, w szczególności pełnomocnika profesjonalnego (zawodowego).

O ile w art. 226^2 § 1 k.p.c. jest mowa jedynie o zachowaniu strony, to niewątpliwie również zachowanie pełnomocnika może stanowić przejaw nadużycia prawa procesowego. Wątpliwość wzmaga treść art. 226^2 § 2 pkt 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd skazuje na grzywnę stronę, nic nie wspominając o pełnomocniku procesowym. Niemniej w pewnych sytuacjach na pełnomocnika strony może zostać nałożona grzywna. Można tu wskazać na art. 49 § 1 i 3 u.s.p., który uprawnia sąd do ukarania karą porządkową grzywny w wysokości do 3 tys. zł m.in. pełnomocnika w razie naruszenia powagi, spokoju lub porządku czynności sądowych albo ubliżenia sądowi, także wtedy, gdy takiego czynu dopuszczono się w piśmie złożonym w sądzie lub za pośrednictwem środków porozumiewania się na odległość, o ile istnieje pewność co do osoby sprawcy. Postanowienie o ukaraniu karą porządkową podlega zaskarżeniu zażaleniem (art. 50 § 1 u.s.p.). Także w sytuacji opisanej w art. 214 § 2 i 3 k.p.c., a więc gdy pełnomocnik procesowy strony powoła w złej wierze nieprawdziwe okoliczności, które skutkowały odroczeniem rozprawy, sąd może skazać pełnomocnika (a nie stronę) na grzywnę.

Tak więc w ustawie przewidziano wprost sytuacje, w których sąd skazuje na grzywnę pełnomocnika strony. Mając na uwadze racjonalność ustawodawcy, należy przyjąć, że skoro w art. 226^2 § 1 k.p.c. jest mowa o skazaniu strony na grzywnę, nie dotyczy to skazania jej pełnomocnika. Przemawia za tym również wykładnia celowościowa, gdyż orzeczenie kończące postępowanie w sprawie powinno dotyczyć jedynie przedmiotu żądania i kosztów tego postępowania (art. 108 § 1 k.p.c.), a inne rozstrzygnięcia powinny zostać w nim zawarte jedynie wówczas, gdy przepis szczególny o tym stanowi.

Nie sposób również pominąć, że zgodnie z art. 80 ustawy z 26.05.1982 r. — Prawo o adwokaturze[7] adwokaci podlegają odpowiedzialności dyscyplinarnej za m.in. postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych. Analogiczne uregulowanie zawarto w art. 64 ust. 1 ustawy z 6.07.1982 r. o radcach prawnych[8]. Postępowanie sprzeczne z zasadami etyki lub godności zawodu to postępowanie zaprzeczające zachowaniu uwzględniającemu nakazy i zakazy

wynikające z ogólnie obowiązujących norm etycznych, poniżające w opinii publicznej, podrywające zaufanie do zawodu, także uregulowane w zbiorze zasad etyki i godności zawodu adwokata lub radcy prawnego, ale też wynikające z historycznie ukształtowanego zwyczaju, norm zwyczajowo przyjętych przez środowisko adwokackie, potwierdzone konsekwentną linią orzecznictwa sądów dyscyplinarnych[9]. Przykładowo, zachowanie pełnomocnika, które powoduje niezasadne przedłużenie procesu, może stanowić delikt dyscyplinarny podlegający odpowiedzialności dyscyplinarnej[10]. Tak więc ponieważ w art. 226^2 § 2 pkt 1 k.p.c. nie przewidziano skazania pełnomocnika procesowego na grzywnę, w przypadku nadużycia przez niego prawa procesowego (z wyjątkiem przypadków wprost wskazanych w ustawie), na grzywnę może zostać skazana strona także za zachowanie pełnomocnika (tak też, chociaż bez szerszego uzasadnienia: Jakubecki, 2019, s. 193; Błaszczak, Dziurda, 2020, s. 583), a właściwym trybem w stosunku do zawodowego pełnomocnika powinno być zawiadomienie właściwej okręgowej rady adwokackiej lub okręgowej izby radców prawnych. Skoro jednak czynności pełnomocnika procesowego wywołują skutki bezpośrednio dla strony, to ona może zostać skazana na grzywnę w trybie tego przepisu. W związku z tym to stronie przysługuje zażalenie na takie postanowienie, nawet jeżeli zostanie zawarte w wyroku (art. 394^{1a} § 1 pkt 6 k.p.c.), albowiem nie podlega ono zaskarżeniu środkiem odwoławczym co do meritum (jak w przypadku kosztów procesu). Legitymacja do zaskarżenia tego typu rozstrzygnięcia przysługuje wyłącznie osobie, której ono dotyczy[11]. Nie znajduje uzasadnienia pogląd, że w przypadku wniesienia apelacji od wyroku strona może w niej kwestionować także postanowienie o ukaraniu grzywną (tak Gołaczyński, 2019, s. 186). Nie można tu stosować analogii do zaskarżenia kosztów procesu, gdyż rozstrzygnięcie w zakresie grzywny nie stanowi integralnej części merytorycznego rozstrzygnięcia.

Obciążenie kosztami procesu

Drugą sankcją, którą sąd może zastosować z urzędu, jest inne rozstrzygnięcie o kosztach procesu, niż wynikałoby to z zasad ogólnych (art. 98 § 1 i art. 100 k.p.c.), albowiem niezależnie od wyniku sprawy, odpowiednio do zwłoki w jej rozpoznaniu spowodowanej nadużyciem prawa procesowego, sąd może włożyć na stronę nadużywającą tego prawa obowiązek zwrotu kosztów w części większej, niż wskazywałby wynik sprawy, a nawet zwrotu kosztów w całości. Jest to regulacja *prima facie* podobna do zawartej w art. 103 § 1 i 3 k.p.c., przy czym dotyczy jednego z dwóch najistotniejszych skutków nadużycia prawa procesowego (oprócz zwiększonych kosztów), czyli zwłoki w rozpoznaniu sprawy. Jednak z drugiej strony jest szersza, gdyż daje podstawę nawet do obciążenia kosztami strony wygrywającej sprawę, jeżeli to ona spowodowała tę zwłokę (w art. 103 § 3 k.p.c. dotyczy to jedynie nieusprawiedliwionego niestawiennictwa strony w celu udziału w czynności sądu lub na posiedzenie mediacyjne pomimo wcześniejszego wyrażenia zgody na mediację). W doktrynie wskazuje się jednak, że przypomina bardziej regulację zawartą w art. 102 k.p.c. (Jakubecki, s. 187).

Sankcja w postaci nałożenia na stronę nadużywającą obowiązku zwrotu kosztów w całości powinna być stosowana w zupełnie wyjątkowych sytuacjach, gdy stopień natężenia nadużycia prawa procesowego i zwłoka nim spowodowana będą niezwykle istotne. Musi zaistnieć wina umyślna strony, aczkolwiek nie można wykluczyć *a limine* zastosowania tej sanckji także w przypadku rażącego niedbalstwa strony. Przy czym, jak słusznie wskazuje się w doktrynie, ponieważ każda strona procesu ma prawo wybrać sposób, w jaki będzie wykazywać zasadność swoich twierdzeń i czy będzie je podtrzymywać przez cały proces, czy też nie, wprowadzając ewentualne modyfikacje w zajmowanym przez siebie stanowisku procesowym, to takie zachowanie nie może być traktowane jako wchodzące w zakres zastosowania art. 103 k.p.c. (tak Rystał, 2019, s. 416). Analogiczną zasadę należy odnieść do omawianej sytuacji. Także podobnie jak w wypadku art. 103 k.p.c., przepis art. 226^2 § 2 pkt 2 k.p.c. dotyczy wyłącznie postępowania strony w toku danego procesu i kosztów powstałych w jego toku, a więc nie obejmuje zachowania strony przed procesem[12].

Zmiana (w stosunku do zasad ogólnych) rozstrzygnięcia w zakresie kosztów procesu w trybie art. 226^2 § 2 pkt 2 k.p.c. powinna nastąpić „odpowiednio do zwłoki w rozpoznaniu sprawy" wywołanej nadużyciem prawa procesowego przez stronę. Wspomniana zwłoka stanowi zatem dodatkową przesłankę zastosowania tej sankcji, co oznacza, że nawet jeżeli zachowanie strony będzie spełniało znamiona naruszenia prawa procesowego, ale nie dojdzie z tej przyczyny do niezasadnego wydłużenia czasu trwania procesu, sąd nie powinien stosować tego przepisu, a jeżeli strona przeciwna złoży wniosek w tym przedmiocie — powinien ten wniosek oddalić. To rozstrzygnięcie podlega zaskarżeniu w ramach zaskarżenia kosztów procesu, a więc również wówczas, gdy sąd nie oddali wniosku strony. Sąd powinien ustalić, o ile nadużycie przez stronę prawa procesowego wydłużyło postępowanie w stosunku do sytuacji, w której strona zachowywałaby się sumiennie i lojalnie. Jeżeli obie strony będą zachowywały się sprzecznie z tymi zasadami, sąd powinien ustalić, w jakim stopniu zachowanie każdej z nich spowodowało wydłużenie czasu trwania sprawy i odpowiednio do tego orzec o kosztach procesu przy zastosowaniu art. 226^2 § 2 pkt 2 k.p.c., jeżeli uzna to za celowe.

Sankcje stosowane na wniosek strony

Przyznanie podwyższonych kosztów procesu

W art. 226^2 § 2 pkt 3 k.p.c. określono sankcje, które sąd może zastosować wyłącznie na wniosek strony przeciwnej. Pierwszą jest przyznanie od strony nadużywającej prawa procesowego kosztów procesu podwyższonych odpowiednio do spowodowanego tym nadużyciem zwiększenia nakładu pracy strony przeciwnej na prowadzenie sprawy. Nie chodzi tu zatem o zmianę zasady rozstrzygnięcia o kosztach proce-

su, ale podwyższenie kwoty należnych kosztów. Oznacza to, że ta sankcja może mieć zastosowanie jedynie w sytuacji, gdy stronie, która nie nadużywa prawa procesowego, należy się zwrot kosztów procesu, a więc wygra sprawę w takiej części, która będzie uzasadniała przynajmniej stosunkowe rozliczenie między stronami kosztów procesu, ewentualnie sąd zasądzi na jej rzecz koszty procesu mimo przegrania sprawy (na podstawie art. 101, 103 § 3 lub art. 226^2 § 2 pkt 2 k.p.c.), przy czym ta ostatnia sytuacja wydaje się być raczej teoretyczna, gdyż już samo obciążenie kosztami procesu strony, która wygrała sprawę, stanowi rozwiązanie bardzo rzadko stosowane.

Z art. 98 § 1 i art. 109 § 2 zd. 1 k.p.c. wynika zasada, zgodnie z którą strona przegrywająca sprawę jest obowiązana zwrócić przeciwnikowi na jego żądanie koszty niezbędne do celowego dochodzenia praw i celowej obrony, mając na uwadze charakter sprawy. W art. 109 § 2 zd. 2 k.p.c. sprecyzowano czynniki, jakie należy wziąć pod uwagę przy ustalaniu wysokości kosztów poniesionych przez stronę reprezentowaną przez zawodowego pełnomocnika: niezbędny nakład pracy pełnomocnika oraz czynności podjęte przez niego w sprawie, w tym czynności podjęte w celu polubownego rozwiązania sporu, również przed wniesieniem pozwu, a także charakter sprawy i wkład pełnomocnika w przyczynienie się do jej wyjaśnienia i rozstrzygnięcia. Natomiast zgodnie z § 15 rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości z 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie[13] i opłat za czynności radców prawnych[14] w sprawach niewymagających przeprowadzenia rozprawy wynagrodzenie pełnomocnika ustala się w wysokości równej stawce minimalnej, a jeżeli sprawa wymaga przeprowadzenia rozprawy, można je ustalić w wysokości przewyższającej stawkę minimalną, która nie może przekroczyć sześciokrotności tej stawki ani wartości przedmiotu sprawy. Podwyższenie wynagrodzenia w stosunku do stawki minimalnej musi uzasadniać niezbędny nakład pracy adwokata, wartość przedmiotu sprawy, wkład pracy adwokata w przyczynienie się do wyjaśnienia okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, jak również do wyjaśnienia i rozstrzygnięcia istotnych zagadnień prawnych budzących wątpliwości w orzecznictwie i doktrynie oraz rodzaj i zawiłość sprawy, w szczególności tryb i czas prowadzenia sprawy oraz obszerność zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego.

Z treści art. 226^2 § 2 pkt 3 lit. a) *in fine* k.p.c. wynika, że koszty nie mogą zostać podwyższone przez sąd więcej niż dwukrotnie. Powstaje wątpliwość, o jakie koszty chodzi w tym przepisie. Elementy składające się na koszty procesu zostały wymienione w art. 98 § 2 i 3, art. 98^1 § 1 i 2 oraz art. 99 k.p.c. Przesłanką przyznania podwyższonych kosztów procesu (a więc zastosowania tej sankcji) jest zwiększenie nakładu pracy. W praktyce może to się odnosić wyłącznie do wynagrodzenia pełnomocnika, zaś pozostałe koszty mogą zostać objęte dyspozycją art. 226^2 § 2 pkt 2 k.p.c. Chociaż ustawodawca posłużył się w art. 226^2 § 2 pkt 3 lit. a) k.p.c. pojęciem kosztów procesu (których składnikiem są m.in. koszty zastępstwa procesowego), co by sugerowało możliwość dwukrotnego podwyższenia generalnie kosztów procesu (za takim stanowiskiem opowiada się Rodziewicz, 2019, Nt 9), nie ma uzasadnienia, aby na tej podstawie podwyższyć opłaty, gdyż nie są one związane z nakładem pracy, zaś wyodrębnienie takich wydatków w praktyce będzie trudne (zob. Gołaczyński, 2019, art. 226^2, Nb 4). Jako przykład można wskazać koszty przesłania pism do sądu w związku z czynnościami strony przeciwnej. W doktrynie wyrażono także pogląd, że podwyższone koszty to kwoty zasądzone przez sąd ponad wysokość kosztów ustalonych stosownie do art. 98 k.p.c., a kwota podwyższenia kosztów procesu nie odzwierciedla dodatkowych kosztów poniesionych przez przeciwnika, lecz jest *sui generis* karą finansową doliczaną do kosztów procesu zasądzonych od strony nadużywającej uprawnień (zob. Jakubecki, 2019, s. 189).

Kolejna kwestia dotyczy maksymalnego limitu wynagrodzenia zawodowego pełnomocnika. Już z powołanych rozporządzeń wynika możliwość przyznania wynagrodzenia w wysokości do sześciokrotności stawki minimalnej. Zastosowanie sankcji oznacza, że w skrajnych wypadkach sąd może zasądzić od strony nadużywającej prawa procesowego wynagrodzenie adwokata lub radcy prawnego w wysokości dwunastokrotności minimalnej stawki wynikającej z rozporządzenia. Sąd powinien ustalić bowiem w pierwszej kolejności (przy zastosowaniu wyżej wskazanych czynników), w jakiej wysokości wynagrodzenie byłoby należne, gdyby strona przeciwna zachowywała się lojalnie i sumiennie, a dopiero następnie rozważyć zastosowanie sankcji skutkującej podwyższeniem tego wynagrodzenia.

Podwyższenie stopy odsetek

Ostatnia sankcja, również stosowana wyłącznie na wniosek strony, dotyczy podwyższenia — nie więcej niż dwukrotnie — stopy odsetek zasądzonych od strony, której nadużycie spowodowało zwłokę w rozpoznaniu sprawy, za czas odpowiadający tej zwłoce. Ta instytucja budzi poważne wątpliwości. W założeniu jest to instytucja typowo procesowa, ale nie można nie zauważyć, że ma wpływ na kwestie materialnoprawne. Chodzi tu bowiem o odsetki z art. 481 k.c. (odsetki ustawowe za opóźnienie) lub z art. 4 pkt 3 ustawy z 13.12.2018 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych, dalej: u.t.h.[15] (odsetki ustawowe za opóźnienie w transakcjach handlowych). Sankcja nie odnosi się natomiast do odsetek kapitałowych z art. 359 k.c. (podobnie Jakubecki, 2019, s. 189; odmiennie Gołaczyński, 2019, art. 226^2, Nb 5), gdyż przesłanką jej zastosowania jest również zwłoka w rozpoznaniu sprawy spowodowana nadużyciem przez stronę prawa procesowego, co ma związek z terminem spełnienia świadczenia. Także odwołanie się w ostatniej części art. 226^2 § 2 pkt 3 lit. b) k.p.c. do maksymalnej wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie, a więc tych, o których mowa w art. 481 § 2^1 k.c., przemawia za takim wnioskiem, gdyż w art. 359 § 2^1 k.p.c. zawarto odrębną regulację w zakresie odsetek maksymalnych wynikających z czynności prawnej. Jeżeli zatem w wyroku sąd zawrze rozstrzygnięcie co do odsetek kapitałowych i odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia (np. w przypadku zasądzenia zwrotu oprocentowanej kwoty pożyczki), podwyższenie

stopy odsetek może dotyczyć jedynie tych drugich odsetek. Ponieważ chodzi o podwyższenie stopy odsetek zasądzonych od strony, sankcja może zostać zastosowana tylko w stosunku do pozwanego (także pozwanego wzajemnego, jeżeli zostanie wniesiony pozew wzajemny — art. 204 k.p.c.), od którego zostanie zasądzona kwota. Chodzi więc o sprawy o świadczenia pieniężne bez względu na walutę dochodzonej kwoty (nie można zastosować tej sankcji w sprawach o ustalenie lub ukształtowanie). Konstrukcja art. 226^2 § 2 k.p.c. przemawia przy tym za wnioskiem, że podwyższenie nie ma zastosowania do odsetek z art. 98 § 1^1 i 1^2 k.p.c., gdyż te odsetki stanowią część rozstrzygnięcia co do kosztów procesu, ze wszelkimi tego konsekwencjami, a więc np. co do zaskarżenia (zażaleniem, a nie apelacją), czy możliwości innego rozliczenia kosztów procesu na podstawie art. 226^2 § 2 pkt 2 i 3 lit. a) k.p.c.

Przesłanką zastosowania tej sankcji jest również zwłoka w rozpoznaniu sprawy wywołana nadużyciem przez stronę prawa procesowego.

Co istotne, podwyższając stopę zasądzonych odsetek, sąd nie jest związany art. 481 § 2^1 k.c., a więc nie ma zastosowania regulacja zawarta w § 2^2 tego artykułu. Także gdy sąd zasądza odsetki, o których mowa w art. 4 pkt 3 u.t.h., nie ma zastosowania art. 481 § 2^2 k.c., który co do zasady stosuje się w takich wypadkach, gdyż art. 4a u.t.h. nie zawiera wyłączenia w tym zakresie. W konsekwencji, jeżeli strony przewidzą w umowie, że odsetki za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego będą równe odsetkom maksymalnym, a więc dwukrotności odsetek ustawowych za opóźnienie (których wysokość jest określona w art. 481 § 2 k.c.), to sąd może podwyższyć stopę odsetek zasądzonych od strony do dwukrotności maksymalnych odsetek ustawowych za opóźnienie (ale jedynie za okres zwłoki w rozpoznaniu sprawy w wyniku nadużycia prawa procesowego).

Regulacja zawarta w art. 226^2 § 2 pkt 3 lit. b) k.p.c. budzi poważne wątpliwości, jeżeli chodzi o charakter rozstrzygnięcia sądu w tym przedmiocie. Jak wskazano powyżej, chodzi o sankcję procesową, która jednak dotyczy rozstrzygnięcia merytorycznego (o charakterze materialnoprawnym). Nie można zatem uznać, aby w tym zakresie przysługiwał środek zaskarżenia co do orzeczeń formalnych, a więc zażalenie. W wyniku zastosowania tej sankcji dochodzi do zmiany treści zobowiązania materialnoprawnego. Co więcej, nie do obrony byłby pogląd, że w zakresie rozstrzygnięcia co do niepodwyższonych odsetek przysługuje apelacja, zaś w zakresie podwyższonych odsetek — zażalenie. Tak więc jeżeli sąd nie uwzględni wniosku strony o podwyższenie odsetek, powinien oddalić powództwo w tej części, zaś sąd odwoławczy — oddalić apelację, jeżeli to rozstrzygnięcie zostanie zaskarżone. Implikuje to wniosek, że jeżeli strona zaskarży wyrok tylko co do tych odsetek (gdy powód uważa, że powinny zostać podwyższone albo gdy pozwany nie zgadza się z ich podwyższeniem), ma zastosowanie zasada, iż to odsetki wyznaczają wartość przedmiotu zaskarżenia, albowiem hipoteza art. 20 k.p.c. obejmuje sytuację, w której obok świadczenia głównego dochodzone są odsetki jako świadczenie uboczne, którego wartość nie jest wliczana wówczas do wartości przedmiotu zaskarżenia[16].

Niemniej powstaje pytanie, czy możliwość podwyższenia stopy odsetek wywołuje inne skutki materialnoprawne i procesowe. Jeżeli weźmiemy pod uwagę aspekty materialnoprawne, chodzi tu np. o możliwość dochodzenia „podwyższonych" odsetek w odrębnym postępowaniu czy też bieg terminu przedawnienia co do nich. Stanowisko o materialnoprawnym charakterze takiego „roszczenia" nie ma jednak uzasadnienia. Oznaczałoby bowiem, że chodzi o samodzielne roszczenie, które może zostać objęte odrębnym powództwem. Istota sankcji, która ma dotyczyć konkretnego zachowania strony w konkretnym postępowaniu cywilnym, przemawia za tym, że strona traci prawo złożenia wniosku o podwyższenie stopy odsetek w momencie zamknięcia rozprawy. Przemawia za tym również konstrukcja przepisu, przewidując możliwość podwyższenia odsetek w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie. Jeżeli do zamknięcia rozprawy wniosek nie zostanie złożony, sąd nie musi orzekać w tym przedmiocie, a gdyby strona dochodziła takiego roszczenia w odrębnym pozwie, sąd powinien oddalić takie powództwo.

Przyjęcie przeciwnego wniosku (a więc o materialnoprawnym charakterze takiego żądania) oznaczałoby również przedmiotową zmianę powództwa w rozumieniu art. 193 k.p.c., a więc oznaczałoby rozszerzenie powództwa, gdyby w toku procesu powód złożył wniosek w trybie art. 226^2 § 2 pkt 3 lit. b) k.p.c. Byłoby to niedopuszczalne w postępowaniu uproszczonym (art. 505^4 § 1 zd. 1 k.p.c.), nakazowym (art. 493 § 3 pkt 3 k.p.c.) i gospodarczym (art. 458^8 § 1 k.p.c.). Nie taka jest istota omawianego środka. Chodzi bowiem o stosowną reakcję na niewłaściwe zachowanie strony w toku procesu, chociaż wpływa na jej materialne zobowiązanie. Słusznie zatem wskazuje się w doktrynie, że sankcje określone w art. 226^2 § 2 k.p.c. mają charakter procesowy i nie generują żadnych roszczeń materialnoprawnych (zob. np. Flaga-Gieruszyńska, 2019, art. 226^2, Nb 2; Paszkowski, 2019, s. 885).

Podsumowanie

Podsumowując, należy wskazać, że ustawodawca znacznie rozszerzył zakres przedmiotowy sankcji, które mogą być stosowane przez sąd w przypadku nadużycia przez stronę prawa procesowego. Ustawodawca słusznie uznał, że nielojalne i niesumienne zachowanie strony, szczególnie mające wpływ na niezasadne przedłużenie postępowania, powinno zostać inkryminowane w znacznie szerszym zakresie niż dotychczas. Jak podkreśla się w orzecznictwie, dążenie sądu do zapobieżenia przewlekłości postępowania może przejawiać się w wykorzystaniu różnych instytucji procesowych i może przybierać — w zależności od okoliczności — różne formy[17], przy czym środki procesowe, mające na celu zagwarantowanie stronom ich praw, powinny być wykorzystane w sposób służący ich realizacji[18]. Nie można jednak zapominać, że sąd może zastosować sankcje, ale nie musi, przy czym każdorazowo powinien uzasadnić swoje stanowisko, co pozwoli na kontrolę instancyjną. Zastosowanie omówionych sankcji nie jest uzależnione od wykazania szkody, którą strona poniosła

na skutek nadużycia prawa procesowego przez stronę przeciwną, niemniej wykazanie takiej szkody przemawiałoby za podwyższeniem stopy zasądzonych odsetek. Nie ma przy tym przeszkód, aby środki z art. 226^2 § 2 k.p.c. były stosowane nie tylko w procesie, ale również w postępowaniu nieprocesowym, przy czym wniosek o nałożenie sankcji przewidzianych w tym przepisie może zostać zgłoszony najpóźniej przed zamknięciem rozprawy (podobnie Rodziewicz, 2019, art. 226^2, Nt 8). Jeżeli jednak sąd ma prawo stosować pewne sankcje z urzędu, nie ma żadnego uzasadnienia zastosowanie sankcji grzywny dopiero w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie.

O ile można zgodzić się z ustawodawcą, że zdefiniowanie zachowań stanowiących nadużycie prawa procesowego wymagało wprowadzenia środków zmierzających do realizacji zasady lojalności procesowej, o tyle — jak wskazano powyżej — pewne rozwiązania budzą wątpliwości, co dotyczy przede wszystkim procesowej ingerencji w wysokość świadczenia materialnoprawnego. Wydaje się, że inne sankcje umożliwiają osiągnięcie założonego celu.

Przypisy/Notes

[1] Ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1469).
[2] Zob. wyrok SN z 25.03.2015 r., II CSK 443/14, niepubl.
[3] T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 365 ze zm.; dalej: u.s.p.
[4] Zob. uchwałę SN z 30.11.2011 r., III CZP 69/11, OSNC 2012, nr 4, poz. 48, z krytyczną glosą T. Szanciło, OSP 2013, nr 4, poz. 45.
[5] Dz.U. z 2016 r., poz. 1227.
[6] Uchwała SN z 17.11.2009 r., III CZP 86/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 70.
[7] T.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 1513 ze zm.
[8] T.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 75 ze zm.
[9] Postanowienie WSD z 26.04.2014 r., WSD 17/14, niepubl.; zob. też np. wyrok SN z 8.06.2017 r., SDI 18/17, niepubl.; Scheffler, 2018, art. 64, Nb 21–35.
[10] Zob. np. postanowienie WSD z 16.12.2017 r., WSD 38/17, niepubl.
[11] Zob. uchwałę SN z 17.12.1996 r., III CZP 121/96, OSNC 1997, nr 3, poz. 27.
[12] Na tle art. 103 k.p.c. zob. np. wyrok SN z 25.08.1967 r., II PR 53/67, OSPiKA 1968, nr 6, poz. 120; postanowienie SN z 27.07.1971 r., II PZ 29/71, niepubl.
[13] Dz.U. z 2015 r., poz. 1800 ze zm.
[14] T.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 265 ze zm.
[15] T.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 118 ze zm.
[16] Zob. np. postanowienie SN z 7.03.2014 r., IV CZ 134/13, niepubl.
[17] Zob. np. wyrok SN z 16.07.2009 r., I CSK 30/09, niepubl.
[18] Wyrok SN z 1.06.2000 r., I CKN 64/00, OSNC 2000, nr 12, poz. 227.

Bibliografia/References

Literatura/Literature

Błaszczak, Ł. (2018), *Nadużycie prawa procesowego w postępowaniu arbitrażowym*. Warszawa: C.H.Beck.
Błaszczak, Ł. (2020). W: T. Zembrzuski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*. T. I. Warszawa, Wolters Kluwer Polska.
Błaszczak, Ł., Dziurda, M. (2020). W: T. Zembrzuski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*. T. I. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
Cytowski, T. (2005). Procesowe nadużycie prawa. *Przegląd Sądowy*, (5).
Feliga, P. (2019). W: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I. Art. 1–50539*. Warszawa: C.H.Beck.
Flaga-Gieruszyńska K. (2019). W: A. Zieliński (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Warszawa: C.H.Beck.
Gapska, E. (2019). Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego. Cz. I — Klauzula generalna. *Monitor Prawniczy*, (15).
Gołaczyński, J. (2019). W: J. Gołaczyński, D. Szostek (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Warszawa: C.H.Beck.
Górowski, J. (2019). W: A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. T. I. Komentarz do art. 1–205*. Warszawa: C.H.Beck.
Gudowski, J. (2019). Nadużycie prawa procesowego cywilnego w postępowaniu rozpoznawczym (in ampliore contextu). W: P. Grzegorczyk, M. Walasik, F. Zedler (red.), *Nadużycie prawa procesowego cywilnego.* Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
Jakubecki, A. (2019). Sankcje za nadużycie uprawnień procesowych w Kodeksie postępowania cywilnego. *Palestra*, (11–12).
Markiewicz, D. (2019). W: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I. Art. 1–505[39]*. Warszawa: C.H.Beck.
Paszkowski, J. (2019). W: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I. Art. 1–505[39]*. Warszawa: C.H.Beck.
Plebanek, M. G. (2012), *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
Rodziewicz, P. (2019). W: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Warszawa: C.H.Beck.
Rystał, D. (2019). W: T. Szanciło (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. T. I. Art. 1–50539*. Warszawa: C.H.Beck.
Scheffler, T. (2018). *Ustawa o radcach prawnych. Komentarz*. Warszawa: C.H.Beck.
Sorysz, M., Kaczyński, M. J. (2019). W: A. Góra-Błaszczykowska (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IA. Art. 1–424[12]*, Warszawa, C.H.Beck
Weitz, K. (2020). Nadużycie „prawa" procesowego cywilnego. *Polski Proces Cywilny*, (1).

Akty prawne/Legal acts

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2015 r., poz. 1800 ze zm.).
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 22.10.2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 265 ze zm.).
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 29.07.2016 r. w sprawie sposobu prowadzenia egzekucji grzywien i kar pieniężnych orzeczonych w postępowaniu cywilnym, a także kosztów sądowych w sprawach cywilnych, przysługujących Skarbowi Państwa (Dz.U. z 2016 r., poz. 1227).

Ustawa z 6.07.1982 r. o radcach prawnych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 75 ze zm.).
Ustawa z 27.07.2001 r. — Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 365 ze zm.).
Ustawa z 13.12.2018 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 118 ze zm.).
Ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r., poz. 1469).

Orzecznictwo/Judgments
Postanowienie SN z 27.07.1971 r., II PZ 29/71, niepubl.
Postanowienie SN z 7.03.2014 r., IV CZ 134/13, niepubl.
Postanowienie WSD z 26.04.2014 r., WSD 17/14, niepubl.
Postanowienie WSD z 16.12.2017 r., WSD 38/17, niepubl.
Uchwała SN z 17.12.1996 r., III CZP 121/96, OSNC 1997, nr 3, poz. 27.
Uchwała SN z 17.11.2009 r., III CZP 86/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 70.
Uchwała SN z 30.11.2011 r., III CZP 69/11, OSNC 2012, nr 4, poz. 48.
Wyrok SN z 25.08.1967 r., II PR 53/67, OSPiKA 1968, nr 6, poz. 120.
Wyrok SN z 1.06.2000 r., I CKN 64/00, OSNC 2000, nr 12, poz. 227.
Wyrok SN z 16.07.2009 r., I CSK 30/09, niepubl.
Wyrok SN z 25.03.2015 r., II CSK 443/14, niepubl.
Wyrok SN z 8.06.2017 r., SDI 18/17, niepubl.

Dr hab. Tomasz Szanciło, prof. EWSPA

Profesor Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie, kierownik Katedry Prawa Prywatnego, sędzia Sądu Najwyższego Izby Cywilnej. Autor kilkudziesięciu publikacji z prawa cywilnego materialnego i procesowego, prawa przewozowego i gospodarczego — na tych dziedzinach koncentrują się jego zainteresowania naukowe i badawcze. Autor komentarza do prawa przewozowego oraz redaktor i współautor komentarza do kodeksu postępowania cywilnego.

Dr hab. Tomasz Szanciło, prof. EWSPA

Professor at the European University of Law and Administration in Warsaw, head of the Department of Private Law, and a judge at the Supreme Court of the Civil Chamber. Author of several dozen publications on substantive and procedural civil law, transport and commercial law — his scientific and research interests focus on these areas. Author of commentary through to transport law, and editor and co-author of a commentary on the code of civil procedure.

Klub książki PWE

Z myślą o swoich Czytelnikach Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne stworzyło **Klub książki PWE**.
W ramach członkostwa w Klubie proponujemy następujące udogodnienia i korzyści:
✔ szybkie zakupy;
✔ zakupy z rabatem;
✔ informacje o nowościach, promocjach, konkursach.

Po więcej informacji zapraszamy na stronę PWE: www.pwe.com.pl